

Legestue og bal kan være farligt

af Ole Skov

Forrige artikel handlede om legestuer og baller, når der var en epidemi. Man kunne smitte hinanden, hvilket kunne være farligt. Der kan imidlertid være andre årsager til at passe på ved legestuer. I gamle dage kunne man sågar dø af at deltage. Men hvad var en legestue egentlig i 1800-tallet?

Christian Molbech, tegning af A. Jensen.

Christian Molbech (1783–1857), der var litteraturhistoriker, filolog og udgav historiske bøger, skrev om legestue, julestue og leg i sin bog "Dansk Ordbog" fra 1859:

Legestue er hos almuen, især i Jylland, det sted, hvor der holdes dansegilde, men er også selve gildet.

Julestue er et selskab samlet i julen til lystighed og juleleg, egentlig er det stuen, hvor det foregår.

Leg er blandt andet en handling, som foretages blot til moro eller forlystelse, og som ikke har noget alvorligt formål. I Jylland bruges leg især om dans og dansegilde, jvf. betegnelsen legestue.

Dansegilde i "forsamlingshuset" i slutningen af 1800-tallet, tegning af Alfred Larsen (1856–1942).

I dag holdes legestuer almindeligvis i store lokaler som f.eks. forsamlingshuse, gymnastiksale eller lignende, og man har en "almindelig" drikkekultur ved arrangementerne. I 1800-tallet blev de store gilder som julestue, fastelavn, høstgilde osv. ofte holdt i lader på de større gårde og legestuerne i private hjem. Det var både i by og på land hos dem, der havde mest plads. Der var mange steder i provinsen oprettet egentlige "dansestuer", hvor ejeren kunne tjene lidt på udskænkningen. Der var nemlig næsten altid rigeligt med øl og brændevin ved disse arrangementer. Først i slutningen af 1800-tallet, og mest i Vest- og Nordjylland, havde afholdsbevægelsen held med at få brændevin og øl fjernet fra legestuerne.

Danselærerne holdt gerne danseskole i deres private hjem i byerne, og når de rejste rundt i landet mest på det sted,

hvor de boede, f.eks. hotellet eller hos købmanden, som ofte havde plads.

Legestuer var altså et sted med forlystelse uden et alvorligt formål, og hvor især folk fra de lavere sociale klasser kunne afreagere efter lange arbejdsdage med hårdt arbejde. Molbechs ordbog var en seriøs udgivelse, så han nævnte ikke, at der ofte var brændevin og øl med til forlystelsen.

I forbindelse med legestuer var der indimellem tyverier, slagsmål og død, men der har også været andre "uheldige episoder". Slagsmål kunne bygge på misundelse eller uvenskab og var ofte på grund af for meget drikkeri. De værste tilfælde fandt vej til aviserne.

Jeg har fra aviserne fundet nogle forskellige eksempler frem om hændelser på legestuer.

Ans Kro eller Hvide Kro i 1868, nedrevet 1875, billede fra lokalarkiv Blichereggen.

Et dumdrigt tyveri i Ans Kro

I Aalborg Stiftstidende var der den 5.11.1827 følgende artikel:

”Et dumdrigt Tyveri fandt Sted sidste Søndag den 28de October i Anskro, ved Middagstid. En Person gik i Stalden der, og stjal en opsadlet Hest, tilhørende Hr. Exam. juris Nees fra Alstedgaard pr. Vejle, han iførte sig den Rejsendes Chenille (uldent skulderslag), og tog Vejen over Tangfærge, Friisholt og Kongensbro; paa denne Tour havde han undersøgt den Bestjaalnes Oppakning og strøet nogle Dokumenter hist og her paa Vejen. Tyven blev eftersat af endel Ridende af Grønbek Sogn, og Verten selv, Finderup i Anskro, trættedes ikke før han om Natten opdagede ham ved en Legestue i Sinding, Hids Herred, og lod ham bringe til Herredsfogden for Lysgaard og Hids Herreder, Hr. Overauditør Holm. (Denne Erkegavtyv var et Par Nætter før udbrudt af Arresten i Viborg)”.

Anders Finderup senior (1789-1881), billede fra lokalarkiv Blichereggen.

Hids Herred er området nordvest for Silkeborg. Tangfærge var et færgested over Gudenåen før Tange Sø blev anlagt. Anders Finderup (d. 1881) var grundlæggeren af Ans og ejede Ans Kro.

Mindesten for myrderiet i Stagsted Hedehus.

Myrderiet i Skjæve foretaget efter en legestue

I de fleste af landets aviser var der i november 1841 mange og lange artikler om myrderi i Skæve, der er en landsby mellem Sæby og Brønderslev. Tæt på Skæve fandtes gården Langholt. Lørdag den 30. oktober 1841 var der arrangeret legestue i Langholt. Folk fra egnens andre store gårde var inviteret. Det var blandt andet Dybvadgård, Knudseje, Solholt og Ormholt, men der deltog mange flere – nok i alt 100-200 mennesker.

Hen på aftenen og natten kom 2 brødre Barkholt og en kammerat i klammeri med andre deltagere i legestuen. Slagsmålet gik hårdt for sig og udviklede sig til knivstikkeri. De 3 blev meget slemt tilredt og flygtede hjem til Stagsted Hedehus, hvor de boede sammen med brødrenes familie og et par andre personer. Den ene måtte trækkes hjem, da han ikke kunne gå på grund af brækket ben. Beboerne i Stagsted Hedehus havde foretaget mange tyverier i området og gik for at være Nordjyllands største tyvebande.

De sårede forsøgte at sove trods deres ret alvorlige skrammer, men mandag morgen kl. 9-10 trængte en lille flok mennesker ind til dem. De mishandlede og torturerede de 3 og brødrenes mor

Aalborg Stiftstidende 8.4.1843 om Skævebanden.

så slemt, at alle 4 afgik ved døden. En søster og et par mindre brødre overlevede men fik alvorlige skrammer. Hele episoden var selvtægt og kom istand, fordi myndighederne i mange år ikke havde taget anmeldelser om tyvebanden alvorligt. Hovedmændene bag selvtægten var sognefoged Lars Jensen sammen med nogle af egnens beboere, som alle var trætte af tyvebanden, der skjulte deres tyvekoster i huler i skoven, så der ikke var noget at finde hjemme hos dem selv.

Opgøret blev kendt over hele landet, og der blev nedsat en kommission til at

opklare sagen. Den blev kaldt "Den Dronninglundske Commission". Resultatet af undersøgelserne kom i 1843. Man havde fundet frem til omkring 180 personer, der havde været involveret i tyveri, hæleri, kvaksalveri m.m., og nu var der også "hæderlige" mennesker, der havde begået mord. Kommissionens rapport og afgørelse blev trykt hos Reitzel i København. Den var på 334 sider og fik denne lange titel:

"Commissions-Dom i den ifølge allerhøieste Rescripter af 13de November 1841 og 9de April 1842 anlagte Justitssag betræffende nogle i Skjæve Sogn Dronninglund Herred under Hjørring Amt begaaede Mord og andre Voldsomheder med flere Forbrydelser. Afsagt i Sæbye den 13de Marts 1843".

Kun 1 af de mange mennesker gik fri, resten fik fængselsdomme af forskellige længder. De 4 mordere fik dødsstraf, som ikke blev fuldbyrdet, men konverteret til livsvarig tugthusstraf. I 1847 blev en benådningssøgning afvist af højesteret og Christian d. 8., men da Frederik 7. overtog tronen d. 20. januar 1848, blev der givet en generel amnesti til 23 personer, heriblandt de 4 dødsdømte vendelboer.

Vil man læse mere om denne legestue-historie findes masser af detaljer i Vendsyssel Årbog 1976.

En historie om salg af 2 skjorter for at få penge til en legestue samt om en inkompetent politimester

Artikel i "Fædrelandet" den 20.3.1869 her i en forkortet udgave. Artiklen er over 10 gange længere.

Den 7. februar 1869 traf en politibetjent en tjenestekarl, som ville sælge 2 skjorter hos en marskandiser i Ålborg. Politiet kendte ikke til nogle anmeldelser om skjorte-tyveri i den seneste tid. Da den ene skjorte kun havde 2 ud af tjenestekarlens 3 initialer indsyet, og da den anden skjorte ikke var samme størrelse, tog politibetjenten manden i forhør. Karlen forklarede, at den ene havde han fået syet, den anden var en foræring. Han nævnte navnene på de 2 berørte personer. Betjent Aaberg begav sig derefter ud på landet for at udspørge dem, men han tog ikke skjorterne

med. Den ene udspurgte sagde, at han havde syet skjorter til karlen, men ikke med de initialer, der blev nævnt. Kvinden, der havde foræret ham en skjorte, sagde, at den havde været af et andet stof. På grundlag af denne forklaring afsagde politimester Johnsen fængslingskendelse mod karlen.

Karlen kom i forhør og sagde, at han havde 7 skjorter, men nok kunne nøjes med 5, så han ville sælge de 2 for at få penge til at gå til fastelavns-legestue. Karlen blev sat i fængsel og forhørt i flere dage. Den 10. og 12. februar var de 2 vidner til stede. Da de så skjorterne, kunne de sige god for, at karlen ejede dem.

Selvom karlen burde have været løsladt, beholdt Johnsen ham i fængsel. Han skrev i rapporten, at betjenten havde fået en irettesættelse, fordi han ikke havde husket at tage skjorterne med til udspørgningen af de 2 vidner. En årsag til, at han lod karlen blive i fængslet var, at denne året før havde været mistænkt for at stjæle et par ure på den gård, hvor han tidligere havde tjent, men intet var bevist.

Karlen var fængslet til den 16., hvor det vidne, der havde været i ur-sagen, kunne rense ham for mistanke.

Aviserne skrev så, at sagen savnede et hvert fornuftigt grundlag: Et fuldkommen uskyldigt menneske er blevet straffet med 10 dages fængsel, fordi han ville spendere 2 af sine skjorter på at gå til legestue.

Ålborg byråd mente, at byens politimester ikke egnede sig til at beklæde den plads, hvortil han var ansat, men så

den 13.4 meddelte Johnsen i en skrivelse, at betjent Aaberg havde begæret sin afsked. Han nævnte, at Aaberg " anbefales at nyde sin pension". Byrådet undrede sig over, at der ikke var meddelt nogen årsag til fratrædelsen, men mere skete der vist ikke.

Det var som i dag nogle gange "de små fisk" som politibetjent Aaberg, der blev ramt og ikke cheferne. Derudover sælg aldrig dine skjorter for at få råd til at gå til legestue.

Blodigt slagsmål ved legestue i Mou

I Frederiksborg Amtstidende den 21.4.1871 kunne man læse om et slagsmål ved en legestue i Mou, der ligger i Himmerland lidt øst for Ålborg. I 1875 var der 1300 indbyggere i Mou sogn.

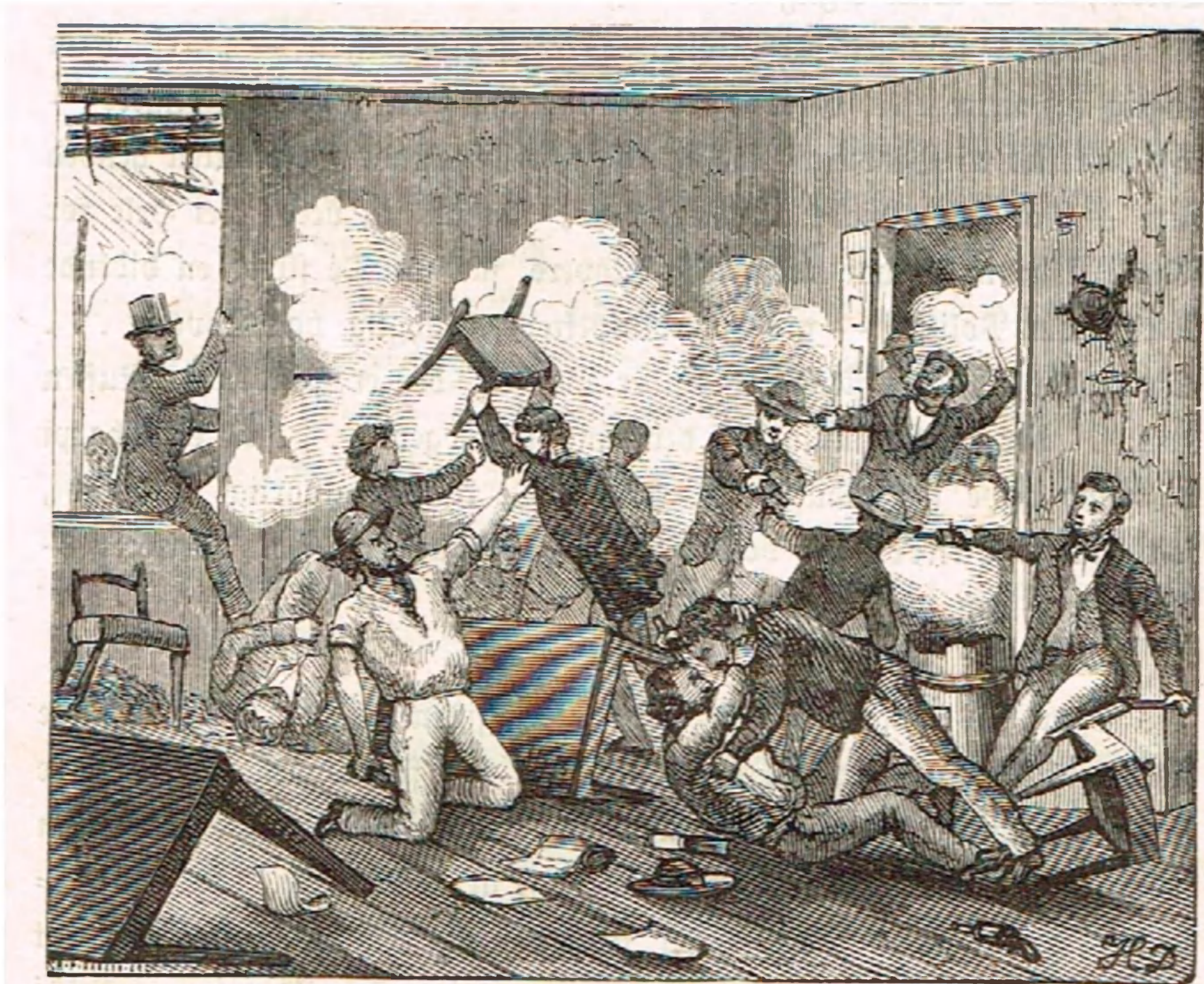
"Ved en Legestue anden Paaskedag i Mou By opstod der ifølge "Aalborgposten" et alvorligt Slagsmål mellem

Blodigt Slagsmaal. Ved en Legestue anden Paaskedag i Mou By opstod der ifølge "Aalbp." et alvorligt Slagsmaal mellem svenske og danske Karle, fremdragt af førstnævnte. Svenskerne, især 3 Karle fra "Høstemark", tral Knive og faarede flere danske Karle, hvoraf en temmelig alvorlig. Da Sognefogden tral sit Politiskilt frem og paabød Fred og Orden, blev han faaret i den ene Haand af et Knivstik, og senere, da han vilde gaa ud af Stuen, gjordes der et Forsøg paa at stikke ham i Ryggen, hvilket forhindrede af 2 haandfaste Piger. — 2 af Svenskerne fra "Høstemark" forsvandt samme Aften fra Egnen.

Frederiksborg Amtstidende 21.04.1871.

Høstemark Gård i slutningen af 1800-tallet. Billede fra "Sejlfjord lokalhistoriske arkiv".

”Almindeligt” slagsmål i 1800-tallet, fra Folkekalender Danmark 1874.

svenske og danske Karle, frembragt af førstnævnte. Svenskerne, især 3 Karle fra ”Høstemark”, trak Knive og saarede flere danske Karle, hvoraf en temmelig alvorlig. Da Sognefogden trak sit Politiskilt frem og paabød Fred og Orden, blev han saaret i den ene Haand af et Knivstik, og senere, da han vilde gaa ud af Stuen, gjordes der et Forsøg paa at stikke ham i Ryggen, hvilket forhindredes af 2 haandfaste Piger. – 2 af Svenskerne fra ”Høstemark” forsvandt samme Aften fra Egnen”.

Artiklen var i flere af landets aviser med eneste forskel, at der i nogle stod, at det var 2 håndfaste karle, der forhindrede svenskerne i at stikke sognefogeden ned.

Det siges, at ”Høstemark Gård” blev bygget i 1698, og den hed oprindeligt ”Høisted” eller ”Høgsted” gård, fordi der ligger mange høje i området. Den var i 1871 ejet af kammerjunker, kaptajn Hans Gustav von Grüner. Det var en lille herregård. Den blev bygget ud, og senere blev der bygget en ”Ny Høstemark Gård”, og den gamle blev delvist nedrevet. I dag er det en del af den fredede Lille Vildmose.

Hovederhvervene i Mou-området var dengang jordbrug, skovhugst, tørvegravning og teglværk, men også båd fart og fiskeri. Fisken solgtes til Ålborg og Sverige, hvorfra både kom og hentede fisken. Måske var det derfor, at der var en del svenskere, der arbejdede i området.

Der har altid været en kamp om at vinde over svenskerne, men i nyere tid er det mest i sport.

Afholdslegestue i Løgsted

I Aalborg Stiftstidende 16.1.1882 kunne man læse om en af de første legestuer, hvor der ikke blev drukket alkohol. Den danske afholdsbevægelse opstod i byerne omkring 1880. Det var foreninger, hvis formål var at afskaffe indtagelse af alkohol. På de fleste legestuer var der stadigvæk udskænkning af alkohol, men der dukkede også alkoholfri legestuer op.

Løgsted den 14de Januar 1882.

”I Søndags Aften var der Legestue hos Simon Kjærsgard på Løgsted Mark, og Beværtningen var uden berusende Drikke; der var ca. 100 unge Karle og Piger tilstede, som morede sig ret godt til langt ud på Natten. Det var den an-

* Løgsted, den 14de Januar. I Søndags Aften var der Legestue hos Simon Kjærsgard paa Løgsted Mark, og Beværtningen var uden berusende Drikke; der var ca. 100 unge Karle og Piger tilstede, som morede sig ret godt til langt ud paa Natten. Det var den anden af den Slags, som er bleven holdt her paa Egnen, og det var ønskeligt om andre Egne vilde tage Exemplet op og holde Legestuer uden berusende Drikke. Det var ikke her som ved Drikkelegestuerne, at der bliver bandet og vrøvlet og sommetider Slagsmaal og sunget alleflags flæve Viser, som enhver Kvinde maa skamme sig ved at høre, og langt mindre kan tage Deel deri. Nei, her var Alt det Modsatte, Alle morede sig som Brødre og Søstre, her blev dandset og sunget endeel skjønne Sange baade af Karle og Piger. Endskjøndt den langt overveiende Deel ikke var Totalafholdsmænd, og der ikke fandtes Spor af berusende Drik, saa herskede dog den livligste og hjerteligste Stemning imellem Alle, hvilket er et uforkasteligt Beviis paa, at Ungdommen godt kan samles og glæde sig med hverandre uden dette Piringsmiddel. Gud give, at de afskyelige Drikkelegestuer, som for en stor Deel fordærve vor Ungdom, maae afløses af Totalafholdslegestuer.

Aalborg Stiftstidende 16.1.1882.

den af den Slags, som er bleven holdt her paa Egnen, og det var ønskeligt om andre Egne vilde tage Exemplet op og holde Legestuer uden berusende Drikke. Det var ikke her som ved Drikkelegestuerne, at der bliver bandet og vrøvlet og sommetider Slagsmaal og sunget alleslags flæve (smagløse) Viser, som enhver Kvinde maa skamme sig ved at høre, og langt mindre kan tage Deel deri. Nei, her var Alt det Modsatte, Alle morede sig som Brødre og Søstre, her blev dandset og sunget endeel skjønne Sange baade af Karle og Piger.

Endskjønt den langt overveiende Deel ikke var Totalafholdsmænd, og der ikke fandtes Spor af berusende Drik, saa herskede dog den livligste og hjerteligste Stemning imellem Alle, hvilket er et uforkasteligt Beviis paa, at Ungdommen godt kan samles og glæde sig med hverandre uden dette Piringsmiddel. Gud give, at de afskyelige Drikkelegestuer, som for en stor Deel fordærve vor Ungdom, maae afløses af Totalafholdslegestuer”.

Løgsted er ved Løgstør. En stor fordel sidst i 1800-tallet har nok været, at legestuer uden alkohol medførte færre slagsmål.

Tyveri i Hørmested midt under legestue

I Vendsyssel Tidende 25.2.1882 stod, at i Sydjylland levede man i ængstelse for brandstiftelse, mens man i Nordjylland var ængstelig for indbrudstyveri. Avisen remsede derefter en masse indbrud op fra juni året før, indtil artiklen blev skrevet i februar. Der blev stjålet en pengekasse, værdipapirer, privatbreve, kalveskind, flæsk, kød, pølser samt 5 potter brændevin. Derefter skrev man, at der den 19.2.1882 igen blev begået indbrud hos en købmand i Hørmested. Tyveriet blev begået, mens der hos købmanden blev holdt legestue, og alle morede sig. Der blev blandt andet stjålet 9 emaljerede gryder, hvoraf de to næste morgen blev fundet på marken sammen med en stok, der nok var tyvens. Selvom tyveriet blev anmeldt, og der var mistanke til "en og anden", blev ingen anholdt. Man så intet til øvrighedspersoner (politi), så det blev formodet at "frækhederne ville tage til". Hørmested ligger vest for Frederikshavn mod Sindal.

En ærlig tyv

I Jyllandsposten kunne man den 18.3.1896 læse om en ærlig tyv. Han havde stjålet nogle penge på en legestue 40 år tidligere og leverede dem nu tilbage med renter.

En ærlig Tyv.

For omtrent 40 Aar siden var der skrives der til Aalb. Stiftst. Dans og Lystighed et Sted paa Hannæs. I denne Lystighed deltog som Ungkarl THOMAS PEDERSEN, der nu er Husmand i Tømmerby Sogn. Han mistede der paa en uforklarlig Maade sin Pung med 1 Rd. 3 Mk. For et Par Dage siden modtog Husmanden et anonymt Pengebrev med 5 \mathcal{K} og en Skrivelse, hvori det betydes ham, at Afsenderen ved hint Ungdomsgilde stjal hans Pung, dog med det Forsæt en Gang at ville tilbagetale Beløbet. Han undskylder sig med, at han ikke for nu har kunnet undvære Pengene, og beder Modtageren modtage tillige en hjærtelig Tak for Laanet. De to Kroner, slutter han, ere Renter, da jeg ønsker, Du skal være skadesløs i denne Affære.

Jyllandsposten 18.3.1896, en ærlig tyv.

Aarhus Stiftstidende 18.11.1902:

Et Legestuedrab, En ung Karl stikker en Kammerat ihjel. Drabsmanden er lige glad.

Viborg Stifts-Tidende 19.11.1902:

Atter et Drab. Sørgelig Afslutning paa en Legestue.

Drab i Udbyovre ved Havndal syd for Hadsund, drabsmanden er ligeglad

I mange af landets aviser kunne man i november 1902 læse om et drab på en legestue. Enkelte avisartikler var identiske, andre var vidt forskellige. Nogle af artiklerne var meget lange, andre blot en kort notits. I nogle artikler boede de to implicerede ungersvende sammen, i andre ikke. Årsagen til slagsmålet skulle enten være om en pige, eller drillerier fordi den ene havde været i søværnet.

Historien må grundlæggende være rigtig, men det har været som "en fjer der bliver til 5 høns".

Mordet tog udgangspunkt i en legestue i Udbyovre. To unge mennesker fra

Havndal, murerlærling Martinus Thomsen Bach på 17 år og Karl Johs. Petersen på 20, der tjente på Udbynedre vejrmølle, var kommet til legestue og var påvirket af spiritus. De kom op at diskutere, og senere sloges de. Ifølge vidner blev de gode venner igen, men det holdt ikke. Efter legestuen fulgtes de hjemad, men undervejs kom de igen op at slås. Karl brugte kniv og forlod sin ret mishandlede kammerat, som næste dag døde af sine kvæstelser.

Jeg har valgt at vise et par af overskrifterne, da artiklerne er ret lange.

Når I læser det, jeg har valgt at skrive om, kunne man tro, at jeg bevidst har udsøgt episoder fra Midt- og Nordjylland. Det er ikke tilfældet. Der er i avi-

Galante Røvere. For nogen Tid siden kom en halv Snes Røvere, unge Karle paa 18 og 19 Aar, ind i en stor Bondegaard i Bulgarien. De omringede Gaarden henved Midnatstid, bandt de mandlige Beboere og tvang Kvinderne til at varte op med det bedste, der var i Huset; derefter tog en af Røverne en Fløjte op af Lommen, og nu spillede de en lystig Dans. Kvinderne maatte, hvor nødig de end vilde, danse med Røverne. Om Morgenen forærede Røverkaptejnen hver af Danserinderne et Guldsmykke, og saa forsvandt Røverne igjen.

Skive folkeblad 19.12.1889.

serne beskrevet flere og mere spektakulære hændelser fra disse områder og færre fra Sydjylland, Fyn, Sjælland og Øerne.

Fra perioden 1850-1920 findes også historier om folk, der faldt pludseligt om og døde under dansen, men de fleste historier er dog med baggrund i drikkeri og beruselse. Jeg har her til slut medtaget en sjov episode fra udlandet.

Galante Røvere i Bulgarien

Skive Folkeblad bragte den 19.12.1889 en "Røverhistorie" med dans i Bulgarien.

"Galante Røvere. For nogen Tid siden kom en halv Snes Røvere, unge Karle paa 18 og 19 Aar, ind i en stor Bondegaard i Bulgarien. De omringede Gaarden henved Midnatstid, bandt de Mandlige Beboere og tvang Kvinderne til at varte op med det bedste, der var i Huset; derefter tog en af Røverne en Fløjte op af Lommen, og nu spillede de en lystig Dans. Kvinderne maatte, hvor nødig de end vilde, danse med Røverne. Om Morgenen forærede Røverkaptejnen hver af Danserinderne et Guldsmykke, og så forsvandt Røverne igjen". De væsentligste kilder ud over de i artiklen nævnte:

Aviser på Statsbiblioteket, Århus.

Statistisk-topografisk beskrivelse af kongeriget Danmark, J. P. Trap 1875.

Vendsyssel Årbog 1976.